

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Dokterspraktijk Jacques Coupez in Gent Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Dokterspraktijk Jacques Coupez, Gent, Hertstraat 6A - monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer:

Tom Lenaerts

1/02/2019

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	4
1.3.1.	Ruimtelijke context	4
1.3.2.	Exterieur	5
1.3.3.	Het interieur	6
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	8
2.1.1.	Ivan Van Mossevelde, architect (°Gent, 1940)	8
2.1.2.	De genese van de dokterspraktijk, context en invloeden.	9
2.1.3.	Bespreking van de erfgoedwaarde	11
2.2.	Motivering van het type bescherming	12
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	12
2.4.	Juridische toestand	13
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	13
2.4.2.	Ruimtelijke ordening:	13
3.	Beheersvisie	13
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	13
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	13
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	14
4.	Bronnen	14
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	15
5.1.	Omgevingsplan	15
5.2.	Documentatie	15

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Het beschermingsdossier voor de voormalige dokterspraktijk naar ontwerp van Ivan Van Mossevelde (1973) werd opgesteld in het kader van de herinventarisatie van het bouwkundig erfgoed in de stad Gent. In deze regeerperiode werd gefocust op de naoorlogse architectuur (1945-1985) in Gent en deelgemeenten. Het pand werd geselecteerd na het algemene archief- en literatuuronderzoek, het veldwerk en de afweging van de erfgoedwaarde. Het pand was eerder al opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed¹.

De architect realiseerde in Gent verscheidene bouwwerken. Het gaat daarbij onder meer om de restauratie van bestaande gebouwen, alleenstaande nieuwbouwprojecten (Sint-Denijs-Westrem), commerciële gebouwen (Drongen en Sint-Denijs-Westrem) en een dokterspraktijk in de binnenstad. De dokterspraktijk is de enige gesloten bebouwing die de architect realiseerde binnen zijn oeuvre in België en is van een uitzonderlijke kwaliteit zodat geoordeeld/besloten werd dit los van een verdere analyse van zijn volledige oeuvre te onderzoeken in functie van bescherming.

1.1. Situering

De artsenpraktijk is gelegen in de Hertstraat 6A in Gent.

1.2. Historisch overzicht

Dokter Jacques Coupeuz wenste in 1972 achter zijn woning een artsenpraktijk te realiseren. De woning van de dokter is gelegen op de Muinkkaai, gescheiden van de Sint-Pietersabdij en de Hoveniersberg door een met bomen afgezoomde Scheldearm. De prestigieuze straat werd in het derde kwart van de negentiende eeuw bebouwd met statige herenwoningen. In dit specifieke bouwblok lopen de percelen door tot de schuin achterliggende Hertstraat waar er voornamelijk dienstgebouwen en stallingen werden opgetrokken in functie van de herenhuizen aan de Muinkkaai. Als gevolg hebben de noordelijke percelen van dat bouwblok de vorm van een trapezium, met een schuine straatgevel aan de Hertstraat. Op het perceel van de dokter stond een onderkelderd dienstgebouw op trapeziumvormig grondplan van twee bouwlagen hoog onder een schild dak. Op de belendende percelen waren op dat moment de dienstgebouwen al vervangen door kleine appartementsgebouwen van drie bouwlagen, met garages op de gelijkvloerse verdieping en daarboven telkens twee woonegelegenheden. Het bijgebouw werd gesloopt om de realisatie van de praktijk mogelijk te maken.

De vereisten voor de nieuwbouw waren helder: een plaats om auto's te parkeren en een praktijk met twee spreekruimtes en een wachtzaal. De keuze voor architect Ivan Van Mossevelde ontstond na een bezoek aan de woning en praktijkruimte van kinesitherapeut Cools in Sint-Denijs-Westrem (Gent) en de villa Matthijs-Colle in Sint-Martens-Latem.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Ruimtelijke context

De Hertstraat is een heterogene straat. De straatzijde waar de praktijk ligt, bestaat uit gebouwen in diverse stijlen, meestal zonder architecturale kwaliteiten. Aan de overzijde van de praktijk ligt een sociale huisvestingswijk met erfgoedwaarde, de zogenaamde "Cité de Hemptinne", met min of meer identieke rijwoningen die in 1906 gebouwd werden onder

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2018[online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216563>(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/216563>) (geraadpleegd 18 juli 2018)

leiding van Louis Gildemyn op terreinen van de in 1903 gesloten dierentuin. De huizen gelegen in de Keviestraat en Takkebosstraat, die uitkomen in de Hertstraat tegenover de dokterspraktijk, werden opgetrokken in een karakteristieke neotraditionele baksteenarchitectuur met lijstgevels met getoogde muuropeningen, banden gekleurde baksteen en daken met dakkapellen. Vanaf de dokterspraktijk is er een dwars zicht naar beide straten van de cité.

Aangezien de dokterspraktijk achterin de tuin werd gebouwd heeft dit gebouw twee gevels die telkens om een andere aanpak vroegen. Aan de zijde van de Hertstraat was het nodig om het gebouw in te passen tussen de sterk heterogene bebouwing en aan de andere kant was er de tuinzijde, gericht naar de achtergevel van de dokterswoning aan de Muinkkaai. De gevel aan de Hertstraat is oostelijk georiënteerd en 20 graden gedraaid ten opzichte van de tuingevel. De tuingevel ligt pal westelijk en staat evenwijdig met de achtergevel van de woning. Aangezien het een dokterspraktijk betrof diende de architect er op te letten dat de dokterspraktijk discretie kon verlenen aan de gebruikers en patiënten. Het gebouw stond eveneens in nauw contact met de privétuin en privéwoning - waar aan de bewoners privacy moest geboden worden. Tegelijk is de bebouwde oppervlakte van 104 m² vrij beperkt voor het gerealiseerde programma.

1.3.2. Exterieur

1.3.2.1. De voorgevel

Van Mossevelde maakte van de praktijkruimte een plek waar de patiënten zich geborgen voelen. De straatgevel werd opgevat als een groot scherm waarachter een meer intieme ruimte ligt. De schermgevel bestaat uit een twee bouwlagen hoge, massieve wand in gewapend beton met verticale stroken waarin de houtbekisting sterk aftekent. De betonnen wand wordt doorbroken door een grote portiek links en een smalle doorkijk rechts.

Diep achter de grote portiek, haaks op de perceelsgrens en dus schuin ten opzichte van de rooilijn, bevindt zich op de gelijkvloerse verdieping de toegang tot de garage met een stalen garagepoort in verticale stroken. Ter hoogte van de vloerplaat van het eerste verdiep is er links in de portiek een smalle plantenbak geïntegreerd die vanaf de straatzijde doorloopt tot aan de achterliggende gevel. Boven de poort is er onmiddellijk aansluiting met een grote vensterzone die doorloopt tot een dakdoorbreking met transparante afdekking. De ramen bestaan uit spiegelen glas² in stalen profielen die het vlak verdelen in drie horizontale stroken en vier verticale geledingen, aan de linkerzijde vanaf de eerste verdieping uitgebreid met een smal vijfde raam in het verlengde van de plantenbak. De lage band onderaan maskeert de vloerplaat van het eerste verdiep. Door de zwartgrijze kleur van de ramen en de poort in combinatie met het grijze spiegelen glas weet de architect één vlak te creëren. De portiek krijgt door de lichtstraat boven in het platte dak en het spiegelen glas van de teruggetrokken gevel een wisselende belichting en een bijzondere dynamiek.

Onder de portiek, in de muur rechts van de garagepoort werd een combinatie voorzien van een brievenbus en parlofoon, uitgevoerd in roestvrij staal. Deze combinatie past naadloos in een daartoe voorziene uitsparing in het beton.

Rechts in de portiek, enigszins aan het oog onttrokken door de schermgevel, zigzagt een betonnen buitentrapp zich in twee delen, door een bordes onderbroken, tot aan de ingang van de dokterspraktijk. De eerste trap wordt door een muur in structuurbeton - met daarboven een plantenbak - gescheiden van het tweede trapgedeelte, zodat er geen visueel contact is vanaf het trottoir naar de achterliggende gevel. Elke trede en ook de bordessen zijn gemaakt van beton met rolgrind, gekenmerkt door een gladde rand met binnenin een ruwer deel. Het stootbord laat dan weer het ruwe zichtbeton met de structuur van een houtbekisting zien, ditmaal in twee horizontale stroken. Het eerste bordes wordt gedeeld met opnieuw een plantenbak waarin grote witte keien als grondbedekker gebruikt worden. Ter hoogte van deze plantenbak zorgt een smalle opening, met een fijne balustrade in lichtkleurig metalen hekwerk, voor een doorkijk naar de straat. Boven het

² Op het origineel plan wordt er melding gemaakt van "dubbel grijs isolerend glas".

bordes is er een open doorbreking in het platte dak geflankeerd door een plantenbak, met enkele hangplanten. De bovenste plantenbak boort zich door het gevelvlak en kraagt driekwart meter uit boven het trottoir en vormt zo een kleine luifel boven de geveldoorbreking. De trap leidt verder naar een tweede bordes dat uitmondt bij de toegangsdeur in dubbel isolerend glas gevat in zwartgrijs geschilderd staal. Rechts van de toegangsdeur, in hetzelfde gevelvlak achter de betonnen schermwand en de trap, zit een vensteropening, weerom met een raam in staal met drie horizontale en 4 verticale onderverdelingen met hetzelfde grijze glas. Het meest rechtse raam loopt gelijk met de overkragende plantenbak.

1.3.2.2. De achtergevel

De achtergevel van de praktijk staat loodrecht op de belendende perceelsgrenzen en is net als de voorgevel een zeer gesloten betonnen gevel. Een insprong verdeelt de gevel in twee delen. Het linker deel springt in en beslaat ongeveer één derde van de totale breedte. Het bestaat uit een betonnen muurdeel, geaccentueerd door verticale stroken, dat doorloopt vanaf de begane grond tot aan een smalle doorbreking één meter onder de gevelrand. In de breedte strekt die muur zich uit vanaf de gevel van de belendende bebouwing tot aan de licht verzonken toegangsdeur. Een tuinpad loopt naar de deur in grijs glas, gevat in een zwartgrijs stalen kader. Boven de toegangsdeur is er een uitspringende bloembak aanwezig, die doet denken aan een balkon, met een borstwering in een horizontale strook beton met zichtbare houtstructuur van de bekisting. Die loopt vanaf de deur tot een eind over het rechter deel van de achtergevel en vormt zo een beschermende luifel boven de toegang. Boven die bloembak, in het verlengde van de toegang, loopt de muurdoorbreking verder. De geveldoorbreking gaf ter hoogte van de eerste verdieping uit op een patio. Bij de uitbreiding van de dokterspraktijk in 2014 werd de patio omgevormd tot secretariaatsruimte en werd de geveldoorbreking afgesloten met gelijkaardig glas in zwartgrijze stalen profielen. Boven deze zone bevindt zich uiteindelijk nog een muurdeel, ditmaal afgelijnd met een horizontale strook beton. Het rechterdeel van de achtergevel springt een halve meter uit en is een egale, ruwe betonnen wand, geleed door verticale stroken met houtnerfstructuur, enkel halverwege doorbroken door de hierboven vermelde bloembak. Intussen zorgen de bomen in de tuin, de begroeiing met klimop alsook de mosvorming op de westelijk georiënteerde gevel ervoor dat de gevel enigszins opgaat in de natuur.

1.3.3. Het interieur

1.3.3.1. De gelijkvloerse verdieping

De gelijkvloerse verdieping bestaat uit een grote ruimte, een garage die geschikt is voor 2 wagens en fietsen. Daarnaast omvat deze bouwlaag ook nog bergruimte en technische installaties, waaronder de warmeluchtverwarming³. Een trap leidt naar de hal op de eerste verdieping.

1.3.3.2. De eerste verdieping

De praktijk bestond oorspronkelijk uit een hal, twee spreekkamers, een toilet voor bezoekers en één voor de arts, een private verbindingsruimte met voorzieningen en een wachtzaal. Later, bij de uitbreiding van de praktijk, werd de patio aan de achterzijde omgevormd tot secretariaatsruimte.

- De hal wordt bereikt via een in staal gevatte glazen toegangsdeur die naar binnen opendraait. Eerst is er een twee meter lange gang met twee treden om tot op het niveau van de 1ste verdieping te komen. Rechts bevindt zich de wachtzaal die gescheiden is van de hal door een in stalen profielen gevatte glazen wand. Links loopt een muur in ruw beton door vanaf de buitengevel. Voorbij de beide treden is er een kleine rechthoekige ruimte met houten witgeschilderde deuren die toegang

³ Op het plan wordt deze ruimte aangeduid als stookplaats. Bouwvergunning SAG, Litt. H/4/1972

geeft tot beide kabinetten, het toilet en de trap naar de gelijkvloerse verdieping. Boven elke deur is er een bovenlicht. De toegang tot de wachtkamer is een in staal gevatte glazen schuifdeur. Een ruime rechthoekige lichtkoepel bovenin zorgt voor zenitaal licht.

- De wachtkamer wordt omringd door drie glazen wanden en een betonnen wand. Die laatste wand loopt door vanaf de straatgevel tot de achtergevel en was eertijds voorzien van een houten zitbank. De lichtinval langsheen de glazen wanden is telkens afkomstig van zenitaal licht van dakdoorbrekingen in de omringende ruimte. Op die manier geeft de relatief kleine ruimte van 11m² niet de indruk om besloten te zijn. Via de doorzichten vanuit de wachtkamer kijkt men links uit op de Takkebosstraat en rechts op de Keviestraat met hun opmerkelijke baksteenarchitectuur. De doorzichten in de schermgevel geven perspectief aan de ruimte en tegelijk geven ze een gevoel van geborgenheid. Het zicht op de patio (nu secretariaatsruimte) en het smalle doorzicht op een deel van de tuin geven de indruk dichtbij de natuur te zijn maar toch beschermd; een steeds weerkerende eigenschap in veel van de realisaties van de architect.
- Bij de omvorming van de praktijk werd de patio geïntegreerd in het interieur door de doorkijk naar de tuin van een raam te voorzien. Bovenin zorgt een grote koepel nog steeds voor zenitaal licht. Het behoud van de doorkijken en het bovenlicht zorgt er voor dat deze aanpassing geen afbreuk doet aan de sterkte van het initiële ontwerp. Aan de wanden werd haast niets gewijzigd: de betonnen buitenwanden, de glazen scheidingswand met deur tussen wachtkamer en patio, de mat glazen deur tussen de eerste praktijkruimte en de patio werden behouden.
- Links van de hal en de patio bevinden zich de twee kabinetten gescheiden door sanitaire ruimtes; aan de zijde van de hal een toilet voor de bezoeker, aan de andere zijde is er een doorgang tussen de twee kabinetten met een toilet en een werkblad met lavabo.
- De praktijkruimte achterin is vrij gesloten. Het licht valt binnen door een matglazen wand die gedeeld wordt met de vroegere patio, en via een kamerbreed dakvenster. De driedelige wand heeft stalen profielen en mat glas met links een smal vast deel en daarnaast een dubbele deur die naar binnen open draait. De achterwand wordt belicht via een langwerpige dakdoorbreking met een schuingeplaatst, oostelijk georiënteerd driedelig dakraam. De andere praktijkruimte wordt belicht via het grote raam aan de straatzijde. In de praktijkruimtes werden bepaalde van de oorspronkelijke meubelen behouden. De op maat gemaakte kasten zijn eenvoudig en strak afgelijnd en uitgevoerd in witte kunststof. Net zoals in vele andere realisaties van de architect waren deze meubelen het werk van meubelmaker en schrijnwerker Lapeire in Eeklo⁴.
- De tweede praktijkruimte ligt achter de grote portiek aan de straatzijde. De vensters beslaan de volledige wand en bieden een kijk op de zij- en achtergevels van de woningen in de Takkebosstraat en Keviestraat. Net als in de eerste praktijkruimte bevindt er zich een grote langwerpige dakdoorbreking met vensters die zenitaal licht op de binnenwand werpt. Ook hier is een gedeelte van het oorspronkelijke meubilair bewaard en geïntegreerd in een ontwerp van architect Tom Coupez.
- Na het stopzetten van de praktijk nam de zoon van de arts het gebouw in gebruik voor zijn architectenstudio. De aanpassingen die de architect sindsdien deed, storen het algemene concept niet. De nieuwe meubelen ten behoeve van het architectenbureau passen zich geruisloos in. Het hoogpolige vaste tapijt dat eertijds, net zoals in andere realisaties van de architect, overal aanwezig was, werd vervangen door een houten vloer in brede stroken eik.

⁴ Mondelinge mededeling Tom Coupez op 25 januari 2018.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 25 januari 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De fysieke toestand van het onroerend goed is goed. Het pand wordt regelmatig onderhouden. Het pand is op dit moment in gebruik als architectenbureau en behoudens verborgen gebreken werden geen ernstige problemen vastgesteld. Enkel ter hoogte van de koepel kon lichte beschadiging aan het schilderwerk door insijpelend vocht worden vastgesteld.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Ivan Van Mossevelde, architect (°Gent, 1940)

Ivan Van Mossevelde werd in 1940 in Gent geboren als zoon van Gerard Van Mossevelde en Hilda Coppens. Zijn vader was leraar in het Sint-Amandscollege, Sint-Lucas en Sint-Antonius in Gent⁵.

Het oeuvre van Ivan Van Mossevelde is op het eerste gezicht niet eenvoudig te omschrijven. Het is een zeer heterogeen en vrij omvangrijk oeuvre dat tot stand kwam tijdens de voorbije 60 jaar. Ondanks de vele kwaliteitsvolle realisaties in binnen- en buitenland werd er tot nu toe nog geen overzichtspublicatie aan de architect gewijd. De informatie die beschikbaar is, komt voornamelijk van de eigen website⁶ van de architect en uit een recente publicatie over zijn werk gerealiseerd tussen 1970 en 1980⁷. Er werden inmiddels ook een aantal van zijn werken opgenomen in de inventaris van het onroerend erfgoed⁸.

Volgens de beschikbare gegevens was de architect reeds op jonge leeftijd gedreven aan het werk. Tijdens zijn studies aan Sint-Lucas in Gent realiseerde hij reeds enkele werken in Nederland en won hij onder meer de Glaverbel prijs. Hij behaalde het diploma van architect in 1962. Al bij de aanvang van zijn carrière was hij actief als restauratiearchitect én ontwikkelde hij tegelijk een typerende eigennieuw moderne architectuurstijl. Deze ambiguïteit verdween echter bij nader onderzoek van zijn realisaties. De moderne architectuur is vaak de echo van het werk dat hij als restauratiearchitect in Italië uitvoert. Zoals velen van zijn generatie was hij tijdens zijn opleiding of in de periode kort na zijn afstuderen in contact gekomen met de ideeën van Bernard Rudofsky⁹. Volgens architect Frank De Groeve, die als stagiair en ook nadien een tijdlang samengewerkt heeft met Van Mossevelde, was dit dan ook het enige werk over architectuur dat er bij hem in de bibliotheek te vinden was.

Van Mossevelde trachtte, net als zijn generatiegenoten die met Rudofsky's ideeën in contact kwamen, de nieuwe inzichten in de praktijk om te zetten. De bewondering voor de essentie van de architectuur – architectuur die ontstaat als behoefte van de mens om

⁵ <https://www.ivanvanmossevelde.com>: Dit zou - volgens de biografie die op de website van de architect te vinden is – de basis geweest zijn voor zijn latere opleiding tot architect aan Sint-Lucas te Gent.

⁶ <https://www.ivanvanmossevelde.com>

⁷ DE GROEVE, F.; et al.; 2017, Living with Silence, Ivan Van Mossevelde, Architecture 1970-1980; Lightning Source Ltd.; Milton Keynes

⁸ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/7069>

⁹ RUDOFSKY, B.; 1964, Architecture without Architects, A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture; MOMA, New York.

ergens een "thuis" of "geborgenheid" te creëren – ontdekte hij in Labro (Italië). Het dorp was al grotendeels verlaten toen hij er in 1968 toevallig voorbij kwam. Hij zou er zijn levenswerk van maken om het verval te stoppen en het dorp nieuw leven in te blazen. De specifieke aandachtspunten die Bernard Rudofsky in zijn tentoonstelling en boek "Architecture Without Architects"¹⁰ aanraakte, werden door Van Mossevelde gecapteerd en vertaald in zijn architecturaal werk. Voor Labro betekende dit dat het dorp en de woningen heel omzichtig werden gerestaureerd – gerenoveerd noemt hij het zelf¹¹. Voor zijn moderne werk in België dat in dezelfde periode werd gerealiseerd, betekent het dat hij een architectuur maakt die ondergeschikt is aan de functie, maar die toch getuigt van sterke architecturale kwaliteiten.

Van Mossevelde werd eveneens beïnvloed door enkele architecten die hun stempel op de architectuur van de eerste helft van de 20ste eeuw hadden gedrukt. De klare heldere lijn van Mies van der Rohe, de rationele vorm en het sobere materiaalgebruik, het gebruik van het moduler propertiesysteem van Le Corbusier en het monolithische in het werk van Kahn zijn heel vaak terug te vinden in zijn ontwerpen.

De architect besteedde veel aandacht aan de materialiteit in zijn ontwerpen en werkte dikwijls samen met dezelfde uitvoerders die een hoge graad van perfectie wisten te bereiken¹².

2.1.2. De genese van de dokterspraktijk, context en invloeden.

De opdracht bestond er in om een parkleerplaats voor twee wagens, een berging en een dokterspraktijk te creëren op een beperkte en trapeziumvormige oppervlakte.

Naar aanleiding van bezoeken aan de praktijk met woning van kinesist Cools op de Kortrijkse Steenweg 1099 in Sint-Denijs-Westrem en de villa Matthijs-Colle (1972) in de Warandedreef 13 in Sint-Martens-Latem besloot de bouwheer, Dokter Jacques Coupez, deze opdracht in 1972 aan architect Van Mossevelde te geven. Beide voorbeelden waren eveneens opgetrokken met een buitengevel in beton¹³ met de zichtbare structuur van het hout van de bekisting.

Omwille van het materiaalgebruik worden deze woningen tot het brutalisme gerekend. Maar wars van het materiaalgebruik is de connotatie van brutaal niet op deze architectuur toepasbaar. Eigenlijk is de architectuur van de praktijk in de Hertstraat geënt op de architectuur van Labro, het Italiaanse dorp op de heuvel waar Van Mossevelde in 1968 kennis mee gemaakt had:

De open portiek trekt de bezoeker aan om binnen te gaan en het dorp te ontdekken. Een stadsmuur loopt rondom het dorp en schermt af en beschermt. De ruimte binnenin wordt als een veilige ruimte gepercipieerd. Een wirwar van stijgende en slingerende straatjes leiden tot een zekere bestemming. Door de beslotenheid en onderbroken zichtlijnen beschermt het slingerpad de bewoners tegen al te veel visibiliteit zonder de sociale controle uit te sluiten. De nauwe stegen beschermen tevens tegen extreme weersomstandigheden zoals de winterse koude en de zomerse hitte. Binnenin het dorp heerst rust en bij wijlen ook stilte. In de huizen van het dorp hebben de bewoners de ruimtes gecreëerd die praktisch nodig waren en die tevens het comfort konden bieden dat conform hun wooncultuur was. De uitzichten zijn er verbluffend. De kleine vensters omkaderen prachtige beelden: het zicht doorheen de kleine vensters op de valleien en de omliggende heuvels geven geen gesloten of beklemmend gevoel maar eerder een grijpbaar perspectief. Het dorp bevestigt de theorie van Rudofsky: de architectuur die haast organisch ontstaan was door eeuwenlang te bouwen en te verbouwen bezat net de gewenste kwaliteiten om gedurende een millennium bewoond te worden. Niet de grote architectuurstijlen hebben hun stempel op het dorp gedrukt, maar wel de kwaliteiten die het wonen er kenmerken:

¹⁰ Het boek werd voor het eerst uitgegeven als catalogus van de tentoonstelling in het MOMA in New York

¹¹ DE GROEVE, F, mondelinge mededeling.

¹² DE GROEVE, F, mondelinge mededeling.

¹³ De realisatie in Sint-Denijs-Westrem werd opgetrokken met een combinatie van baksteen en beton.

de geborgenheid zorgde ervoor dat dit dorp al die tijd kon overleven. De veranderende economische en maatschappelijke situatie, waarbij de inwoners massaal uitweken naar de steden en economische centra, zorgde er uiteindelijk toch voor dat het dorp ontvolkte. Door de bestemming enigszins te wijzigen werd het uiteindelijk van verder verval gered.

De kwaliteiten van het bergdorpje werden door Van Mossevelde opgepikt en omgezet in een vooruitstrevende contemporaine vormtaal. Op microschaal en binnen een stedelijke context slaagde de architect er in een gelijkaardig programma te ontwikkelen. De praktijkruimte is onmiskenbaar het bergdorpje Labro in het klein: via een grote open portiek in een robuuste schermgevel komt de bezoeker aan bij een slingerpad dat tot aan een beschutte ruimte leidt. Tussenin de ruwe textuur van het beton gaat de natuur intussen zijn gang in de ruim voorziene plantenbakken.

Eenmaal boven, aan de praktijk is er een toegang tot een open ruimte. De glazen wanden laten voldoende doorzichten zodat de ruimte niet besloten aanvoelt, maar toch kan er een grote geborgenheid ervaren worden. Ondanks de vrij beperkte oppervlakte van de onderscheiden ruimtes in de praktijk ontstaat er absoluut geen claustrofobisch gevoel. De wachtzaal biedt langs drie zijden een open perspectief: aan de straatkant is er de bescherming door de schermgevel, maar de doorzichten door de portiek en de smalle doorbreking geven een mooi perspectief op de baksteenarchitectuur van de Takkebos- en Keviestraat. Aan de zijde van de inkom is door de glazen wand de beweging van de patiënten zichtbaar en de voortgang van de praktijk. Aan de derde zijde is er een kleine patio (nu een bureelruimte) waarop helder licht valt. Links op de (voormalige) patio is er een doorbreking waardoor een glimp van de private tuin kan opgevangen worden. Rondom de wachtkamer valt zenitaal licht binnen wat zelfs de somberheid van een mindere dag verdrijft.

De voorgevel is heel erg monolithisch. Dit aspect komt steeds in zekere mate voor in het moderne oeuvre van de architect en hij deelt dit met Louis Khan wiens werk hij kende. Tot de meest sprekende voorbeelden in het werk van Van Mossevelde behoren de fabriekshallen gebouwd voor de Kortrijkse Katoenspinnerij in de Keizerstraat in Harelbeke, heel erg zichtbaar langs de E17, de villa's Matthijs-Colle in Sint-Martens-Latem en de villa Van Ongevalle-Debruyne in Knesselare.

De achtergevel heeft net als de voorgevel een zeer monolithisch karakter maar wordt toch mooi geïntegreerd in de tuin. Het ruwe beton, het groen in de plantenbak, het mos op de gevel en de omgevende begroeiing laten deze gevel opgaan in de natuur. De symbiose van de natuur en architectuur is een eigenschap die vaak terugkomt in het werk van de architect, onder meer in het gebruik van de patio maar ook, zoals bij deze achtergevel, door de minimalistische architecturale lijn, de vlakke wand, die de organische vormen van bomen en planten volledig tot hun recht laten komen.

Dokter Coupez vertelt dat zijn patiënten reeds half genezen waren door het wachten in de wachtkamer¹⁴. Dit valt moeilijk wetenschappelijk te staven, maar toch benadrukt het de specifieke immateriële kwaliteit die de architect bewust gecreëerd heeft.

De wachtkamer werd gescheiden van het dokterskabinet door de hal en de patio. Er is wel enigszins visueel contact met de patiënten die binnengaan bij de dokter, maar het gesprek binnenin is niet hoorbaar.

In de consultatieruimtes van de dokter wordt het licht getemperd: de patio ligt aan de noordzijde waardoor geen rechtstreekse zon op het matte glas van het kabinet valt. Op de muur valt onrechtstreeks warm licht binnen via de dakdoorbreking. De tweede praktijkruimte heeft een gelijkaardige lichtinval aan één zijde. Aan de andere zijde is een groot raam met grijs glas, verscholen onder de grote portiek aan de straatzijde - waardoor het licht gefilterd wordt.

Net zoals in vele andere realisaties ontwerpt de architect in de dokterspraktijk, hoe kleinschalig die ook is, een patio. De patio is in de architectuur dikwijls een plek van stilte en contemplatie, refererend naar de hortus conclusus. Het is echter een fenomeen dat zich

¹⁴ DE GROEVE, F.; et al.; 2017, p. 14

wereldwijd manifesteert – ook in de vernaculaire architectuur - waarvan Rudofsky in zijn tentoonstelling verschillende voorbeelden toont¹⁵. In tegenstelling tot de met arcaden omzoomde abdijtuinen of de verfijnde fonteintuin in de Romeinse architectuur laat Van Mossevelde de natuur er min of meer zijn gang gaan. De gesloten binnentuin wordt een beschermd stukje ongerepte natuur die een vaste plaats en functie inneemt in het huis. Het directe contact tussen de bewoners en de natuur versterkt de geborgenheid binnen in huis.¹⁶

Een andere functie van de patio is het binnentrekken van licht in de omringende ruimtes. Bij de uitbreiding van de dokterspraktijk werd de patio omgevormd tot een bureelruimte. Deze ingreep verhindert ten dele de oorspronkelijke beleving maar behoudt anderzijds de karakteristieke lichtinval dankzij het grote bovenlicht.

Het gebruik van de (indirecte) lichtinval in de architectuur is een aandachtspunt bij Rudofsky en Le Corbusier¹⁷ en inspireert ook Van Mossevelde. Arcades, gefilterd licht¹⁸, licht dat binnensluipt via een centrale open ruimte dragen allemaal bij tot een zekere sfeer die we ondergaan, maar die we zelden actief opmerken.

Bij de dokterspraktijk wordt duidelijk dat elementen zoals de patio of de bovenlichten niet (enkel) geïnspireerd werden door architecturaal nut zoals het versterken van de vormgeving maar in de eerste plaats ingegeven zijn door het praktisch nut.

Zoals in vele realisaties van de architect werd er in de praktijk hoogpolig tapijt geplaatst wat een intiem huiselijk gevoel en zeker ook stilte hielp creëren. Ook de gordijnen in linnen keren steeds terug in zijn werk. In de dokterspraktijk werden ze geplaatst aan de straatzijde waar ze zorgden voor een aangename atmosfeer.

2.1.3. Bespreking van de erfgoedwaarde

2.1.3.1. Architecturale waarde

Van Mossevelde creëerde de praktijk in 1972 op 32-jarige leeftijd. Ondanks zijn jeugdige leeftijd was hij er al in geslaagd om een eigen én eigenzinnige stijl te ontwikkelen. Het gebruik van ruw beton kende hij ongetwijfeld van Juliaan Lampens, lesgever op Sint-Lucas en toen al een frequent gebruiker van deze techniek in de jaren 1960 onder meer voor zijn eigen woning (1960), de Onze-Lieve-Vrouwekapel van Edelare (1966), de woning Vandenhoute in Zingem (1967), de bibliotheek van Eke (1970) en de woning Van Wassenhove te Sint-Martens-Latem. Van Mossevelde gaat niet enkel zoeken naar de heldere lijn in de architectuur maar tracht te zoeken naar de essentie van het wonen of in het geval van de dokterspraktijk naar de essentie van wat een dokterspraktijk moet zijn. Beïnvloed door de ideeën van Rudofsky heeft de architect gezocht naar de oplossingen die mensen doorheen de eeuwen heen geïntroduceerd hebben om het wonen en leven in de gebouwde ruimte te faciliteren. In zijn zoektocht vindt hij net als Rudofsky woningen die

¹⁵ Bocco Guarneri, A. 2003; Bernard Rudofsky, A Human Designer, Springer Verlag; Wien-New York: Rudofsky heeft het over "interiour courts" in traditionele of vernaculaire architectuur.

¹⁶ Bocco Guarneri, A, p. 159: de tekening "Problema" (1938) geeft heel goed de betekenis weer van Rudofsky theorie over het huis: "The center of the house is an uncovered space, nevertheless a veritable living room (sometimes with a tree growing there). What counts is the privacy, ensured by its enclosure."

¹⁷ Bocco Guarneri, A.: 246-247: Rudofsky en Le Corbusier waren bevriend en wisselden regelmatig inzichten uit. Rekening houdend met wat Rudofsky schrijft over de kapel van Ronchamps is de robuustheid van de architectuur en de geborgenheid die er van uitgaat een belangrijk statement. In de kapel van Notre-Dame-du-haut in Ronchamps wordt aansluitend ook het licht op allerlei manieren door Le Corbusier vorm gegeven – betrachtingen die Van Mossevelde in de dokterspraktijk ook realiseert.

¹⁸ Licht dat door latwerk, matten of andere weefsels valt, bijvoorbeeld voor het creëren van lommer, geeft een speciale sfeer. In het werk van Rudofsky komt dit ook aan bod. Van Mossevelde gaat in veel van zijn werken gebruik maken van grof geweven linnen gordijnen waardoor het licht gefilterd wordt.

sinds eeuwen veiligheid, beschutting en privacy bieden – tegen milde natuurfenomenen, maar ook tegen allerhande rampspoed. De architectuur die omwille van het materiaalgebruik in het exterieur de term brutalisme meekreeg toont binnenin een warme leefomgeving waar de gebruiker geborgen is, een eigenschap die in de dokterspraktijk een positieve invloed uitoefende op de patiënten.

De architectuur in die periode breekt met het starre functionalistische modernisme. De theorieën van gezaghebbende architecten als Rudofsky of een filosoof zoals Martin Heidegger zorgen in de decennia na de Tweede Wereldoorlog voor een verandering. Een aantal architecten gaat er creatief mee aan het werk. Ze brengen vernieuwing en geven er, zoals in het geval van Van Mossevelde een eigen interpretatie aan.

De architect was heel creatief bij de inplanting van het gebouw. Hij behield in de gecreëerde binnenruimtes rechte hoeken en maakte van de schuine gevelwand handig gebruik om een functioneel scherm op te trekken waarachter een comfortabele trap en een beschutte wandeling tot aan de voordeur verscholen zit.

Binnenin zorgt hij met tal van schijnbaar eenvoudige architecturale ingrepen voor zowel functionele als immateriële kwaliteiten, zoals een warme aangename sfeer en geborgenheid. De binnenindeling getuigt van een slimme distributie, waarbij veel functies op een beperkte oppervlakte gerealiseerd worden. De belichting/lichtinval die de ruimte mee bepaalt, wordt binnengetrokken via een patio, dakdoorbrekingen, glazen wanden en ingebouwde verlichting. Ze is functioneel en zorgt tegelijk voor een welbepaalde sfeer.

Het oeuvre van Ivan Van Mossevelde lijkt op het eerste gezicht zeer heterogeen aangezien hij zowel bedrijfsgebouwen als residentiële woningen ontwierp en bovendien ook nog eens instond voor de restauratie van het Italiaanse dorpje Labro. Toch kan gesteld worden dat het werk dat grotendeels in de jaren 1970 tot stand kwam aansluiting vindt bij de vooruitstrevende architectuurstijl die op dat moment internationaal reeds enige tijd gangbaar was. Zijn belangrijkste werken uit dat specifieke oeuvre kwamen tot stand ten zuiden van Gent: op dat moment werd er volop verkaveld in de randgemeenten Sint-Denijs-Westrem en Sint-Martens-Latem. De meeste woningen zijn heel riant en werden gebouwd op grote percelen.

De dokterspraktijk is dan ook een uitzondering binnen zijn oeuvre zowel qua functionele typologie als qua schaal. Het materiaalgebruik sluit echter wel aan bij dat van zijn meest in het oog springende werken: het ruwe beton met houtstructuur van de bekisting, het licht getinte glas en oorspronkelijk het gebruik van warme materialen in het interieur zoals hoogpolig wollen vast tapijt en linnen gordijnen. Eveneens valt het gebruik van vrij monolithische vormen op aan de buitenzijde en de lichte soms haast speelse patio aan de binnenzijde van vele van zijn woningen.

2.2. Motivering van het type bescherming

De voormalige dokterspraktijk wordt beschermd als monument. Het Onroerendergoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het voorliggend beschermingsvoorstel omvat een bescherming als monument omwille van de ensemblewaarde van het ontwerp, dat getuigt van een grote samenhang tussen interieur en exterieur, qua ontwerp kwaliteit en materiaalgebruik, in relatie tot de buitenaanleg.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming omvat het perceel gelegen in de Hertstraat 6A, 9000 Gent. Kadastraal gekend als Gent, afdeling 4, Sectie D, perceel 2709A9. De afbakening betreft het exterieur en interieur van het object.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De voormalige dokterspraktijk is gelegen in de Hertstraat en is opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed onder ID 216563. Een aantal van de objecten in de straat waren of zijn dienstgebouwen ten behoeve van de woningen op de Muinkkaai. Enkele woningen zijn beschreven in de inventaris van het bouwkundig erfgoed. Het dienstgebouw van Muinkkaai 42 met ID 88217 en het gebouw op de hoek van de Muinkkaai en de Hertstraat worden daarbij expliciet vermeld met ID 94829. Tegenover het object liggen de woningen van de Cité de Hemptinne alsook enkele stadswoningen met erfgoedwaarde: het hoekhuis met de Guldensporenstraat ID's 89823 en 79132, twee stadswoningen met ID 95436, de Cité de Hemptinne ID 52739.

2.4.2. Ruimtelijke ordening:

Het object is gelegen binnen het Gewestelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan 'afbakening grootstedelijk gebied Gent' (RUP_02000_212_00126_00001), met bestemming woongebied. Het perceel ligt ook in "121 BPA/RUP Binnenstad - deel Zuid en is ingekleurd als zone voor woningen en tuinen.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend

goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Documentatie eigenaar en architectenbureau Tom Coupez
Stadsarchief Gent, Bouwaanvragen Litt. H/4/1972
<https://www.ivanvanmossevelde.com/>

BOCCO GUARNERI A. 2003: Bernard Rudofsky, A Human Designer, Springer Verlag, Wien-New York.

BRACKE G., HAGEN L., VAN DOORNE G., LEFEBURE J., LAPORTE D., DUBOIS M., BEKAERT G., VERSCHAFFEL B., DE KOONING M. 1988: Architectuur als Buur, Panorama van Gent en Omstreken 1968-88, Brepols, Turnhout.

DE GROEVE F. et al. 2017: Living with Silence, Ivan Van Mossevelde, Architecture 1970-1980, Lightning Source Ltd., Milton Keynes.

RUDOFISKY B.: 1964, Architecture without Architects, A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture, MOMA, New York.

RUDOFISKY B. 1977: The Prodigious builders, Notes towards a natural history of Architecture with special regard to those species that are traditionally neglected or downright ignored, Secker & Warburg, London.

SCOTT F.D.: 2016: Disorientation, Bernard Rudofsky in the Empire of signs, in Critical Spatial Practice 7, Sternberg press, Berlin.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals archieffoto's en bouwplannen die het dossier verder onderbouwen of illustreren.